

*Демиденко Ольга Сергіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)*

*Андрійчук Тамара Вячеславівна,
кандидат біологічних наук, доцент
andriyuchuk2012@ukr.net*

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

Вступ. Сфера освіти впродовж останніх років зазнає значних трансформацій, а принцип «навчання протягом життя» висуває проблему організації самостійної роботи, яка привертає до себе зростаючу увагу педагогічних працівників. Сучасні реформи загальної середньої освіти вказують на важливість формування в школярів таких компетентностей, які б забезпечили їх готовність до особистісного та соціального самовизначення, а також сформували навички самостійності. Успішне досягнення таких цілей можливе за умови використання на уроках, зокрема й географії, нових методичних технологій, форм і засобів навчання [2; 4].

Самостійна робота учнів є однією із основних компонентів навчання у сучасній школі. Вона набуває все більшого значення як ефективний засіб вирішення освітньо-виховних завдань. Метою впровадження самостійної роботи є підвищення якості та обсягу засвоєваних знань учнями, а також готовність до їх практичного використання [1; 2]. Відомий педагог К.Д. Ушинський зазначав, що учні опановують знання лише через прояв самостійності [3]. Проте рівень засвоєння знань учнями під час самостійної роботи залежить від правильності її організації вчителем, а також відповідального ставлення самих здобувачів до вирішення самостійних завдань. Організація та керівництво самостійною роботою учнів є складним завданням кожного вчителя. Тому актуальним завданням сьогодення є вивчення теоретико-методологічних аспектів та ефективності організації самостійної роботи учнів у закладах загальної середньої освіти при вивченні навчальних дисциплін, у тому числі географії.

Мета роботи полягала у дослідженні ефективності організації самостійної роботи на уроках географії у закладах загальної середньої освіти.

Матеріали та методи. У ході проведення дослідження використано методи аналізу, синтезу, опитування та узагальнення. Опитування проводилося серед учнів 8 та 9 класів Піддубівського ліцею Ємільчинської селищної ради Житомирської області у форматі Google Forms. Участь в опитуванні взяло 34 учні. Для отримання об'єктивних відповідей опитування мало анонімний характер.

Результати та обговорення. Самостійна робота – це організована та цілеспрямована активна діяльність учнів, яка зосереджується на виконанні поставлених завдань у відведений для цього час. Ефективність самостійної роботи значною мірою залежить від її організаційних особливостей. За різними літературними даними, поняття «самостійна

робота» співвідноситься з організаційною роллю педагога, адже при такій організації навчання функції вчителя вимагають високого рівня професіоналізму [1; 4; 5].

Організація ефективної самостійної роботи залежить від певних зовнішніх (взаємозв'язок учителя з учнем, комфортне середовище для навчання) та внутрішніх (навички учнів, прагнення навчатися та пізнавати нове) чинників. За дослідженнями психологів, поняття самостійності пов'язано з умінням особистості ставити перед собою завдання, визначати стратегію їх виконання та досягати цілі власними зусиллями [1; 4].

Самостійна робота учнів включає різні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка проводиться на уроках за завданнями вчителя під його керівництвом проте без безпосередньої участі, а також у якості домашнього завдання [1; 2].

Метод самостійної роботи є базовим і корегує використання інших методів та прийомів навчання. Терміни виконання самостійної роботи залежать від рівня складності та обсягу завдань, тому у межах вивчення предмету вона може тривати від декількох хвилин до декількох днів, тижнів, місяців чи цілого навчального року (як приклад, проведення дослідження для науково-дослідної роботи в Малій академії наук).

Аналіз результатів опитування учнів показав, що протягом навчального семестру вони відповідально ставляться до виконання завдань самостійної роботи з географії – 47,1% опитуваних виконують такі завдання систематично та планомірно, 29,4% – час від часу. Проте є частка здобувачів (23,5%) які виконують лише ті завдання, що викликають у них цікавість та захоплення, що свідчить про вибіркове ставлення таких учнів до типу запропонованих завдань у залежності від їх особистих уподобань.

Основним мотивуючим фактором учнів до виконання самостійної роботи з географії є пізнавальний характер завдань (35,3%), що викликає у них бажання вирішувати такі завдання. Іншими факторами є набуття нових знань та вмінь (29,4%), а також усвідомлення теоретичного та практичного значення засвоєних знань (26,5%).

На думку учнів, викликати у них інтерес до самостійної роботи можна додатковим мотивуванням у формі виставлення високих оцінок або звільненням від підсумкового контролю за творче і якісне виконання завдань (41,2%), винесенням на самостійну роботу цікавих питань з теми (32,4%) та поєднанням теоретичного опрацювання матеріалу з практичною діяльністю (26,5%). Вчителям при організації уроків з географії доцільно враховувати актуальні методи стимулювання самостійної роботи учнів, що підвищить ефективність виконання завдань та сприятиме кращому засвоєнню знань.

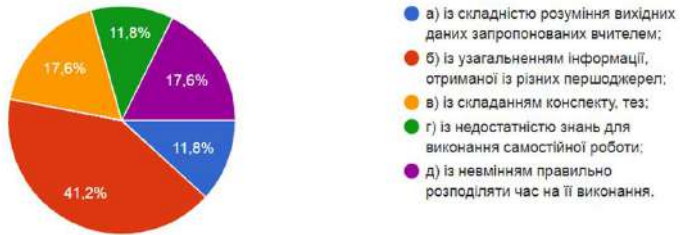
Для кращого розуміння змісту поставлених завдань та ходу їх виконання учням необхідно надавати методичні рекомендації та поради, а також за необхідності контролювати процес виконання. У ході опитування респондентам було запропоновано відповісти на питання, що вони б хотіли мати для ефективної організації самостійної роботи з географії. За результатами, 58,8% учнів хотіли б мати зразок виконання роботи, 20,6% – план і рекомендації щодо виконання, 11,8% – можливість індивідуальної бесіди за результатами перевірки та аналізу самостійної роботи, 8,8% – проведення інструктажу щодо виконання. Вчителям при розробці навчального забезпечення самостійної роботи з географії доцільно врахувати побажання учнів.

У ході виконання самостійної роботи в школярів можуть виникати певні труднощі обумовлені різними причинами. Основними такими труднощами учні називають проблеми з узагальненням інформації отриманої з першоджерел (41,2%) (рис. 1). У контексті цього, з метою ефективності організації самостійної роботи вчителю географії

рекомендується надавати учням поради щодо роботи з літературними джерелами (виокремлення ключового змісту, розподіл основної та додаткової інформації тощо).

З якими труднощами Ви стикаєтеся під час виконання самостійної роботи з географії?

34 відповіді

Рис. 1. Сегментнограма відповідей учнів на питання «З якими труднощами Ви стикаєтеся під час виконання самостійної роботи з географії?»

Важливою складовою організації самостійної роботи є наявність критеріїв оцінювання, з якими школярі мають бути ознайомлені. Варто зазначити, що 88,2% опитаних учнів ознайомлені з критеріями оцінювання самостійної роботи з географії. Це є досить позитивним моментом, оскільки такі показники є свідченням того, що здобувачі розуміють як буде оцінена їхня робота та зможуть об'єктивно сприйняти результат. Відсутність чітких уявлень про критерії оцінювання виконання завдань може демотивувати учнів.

Висновки. Використання самостійної роботи під час вивчення шкільного курсу географії має більше переваг, ніж недоліків. Для того, щоб попередити або виключити наявні недоліки та забезпечити ефективну організацію самостійної роботи при вивченні географії, вчитель у ході підготовки завдань повинен використовувати індивідуальний підхід з урахуванням особистісних якостей учнів, орієнтуючись на їх навчальні можливості. Також важливими є проведення інструктажу перед виконанням завдань самостійної роботи з наданням додаткових рекомендацій, а також використання методів стимулювання самостійної діяльності учнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Касіяник І.П., Мисько В.З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута»», 2017. 214 с.
2. Кобернік С.Г., Коваленко Р.П., Скуратович О.Я. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб.; за ред. С.Г. Коберніка. Київ: Навч. книга, 2005. 319 с.
3. Максимюк С.П. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2009. 670 с.
4. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Харків : ВГ «Основа», 2016. 112 с.
5. Яковлева В.А., Власенко Р.П., Костюк В.С., Андрійчук Т.В. Науково-методичні основи формування пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення географічного курсу «Україна і світове господарство». Теорія і методика навчання (з галузей знань). Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 28. С. 93–99.